

Tamo gde je čovek živeo, tamo gde živi, počinje legenda. Mali-rečenica! Posle njenog objavljenja dvadesetih godina ovog veka, koliko se legendi isplele, iskrzalo, ponovilo, raspršilo? Koliko poricanja i opet život, koliko smrti i opet život, kako nemaština reči i njeno gluvoilo radaju krize i raskole tamo gde počinje legenda koju nema ko da nastavlja, koju nema ko da živi!

Ova rečenica čoveštvom najplodnija, najrealnija rečenica nadrealizma i sama — to ne zaboravimo — dolazi s onu stranu legende. I svaka je rečenica legenda jer ona, suštinski, počinje gde čovek prestaje, gde sebe čini konačnim. Znam čoveka koji je prečutao svu lepotu predela u kome se zatekao, a koji se, gotovo prenuvši, razgario: „Gle, divne li rečenice!“ i pokazao prstom tamo gde brda zarastaju u plavetnilo. Zar te reči nisu nešto iznad ljudskog domašaja, potpuna inkarnacija legende?

Glave su reči i tesne pre i posle noža jer je čovek od straha utrao, jer ih je same ostavio u visini bez života. Pa i tada, u strahu, njima se opet vraćamo, obraćamo, u predasima od jedne i trajne nade. U našem čoveku mora da utoli svoju muku, da spase svoju radost.

Hitre dnevne reči, doploville sa drugog kontinenta, zastrašujuće ili isceljujuće, reči poslednjih naloga, lenje, podmukle reči ingovine i dosade, reči samoće i žara, u retkim preletima vedrine, reči sa prve linije fronta, iz banaka, činovničkih guša, ojačane, traljave reči napisane, sve njih rasipamo kao lažno zlato nekih pitanja i zebnji, odušaka i snage, kao lažno zlato procerdanog nam vremena. Kažemo: nemocene su da nam se odupru, i nisu vrednosti za čuvanje. Jer

Između života i smrti: jedva konjski nokat
Između smrti i života: sav užasni obraz
Između
Oklo blatne, zlatne glave krilatoga bolnog
Između
(Matić)

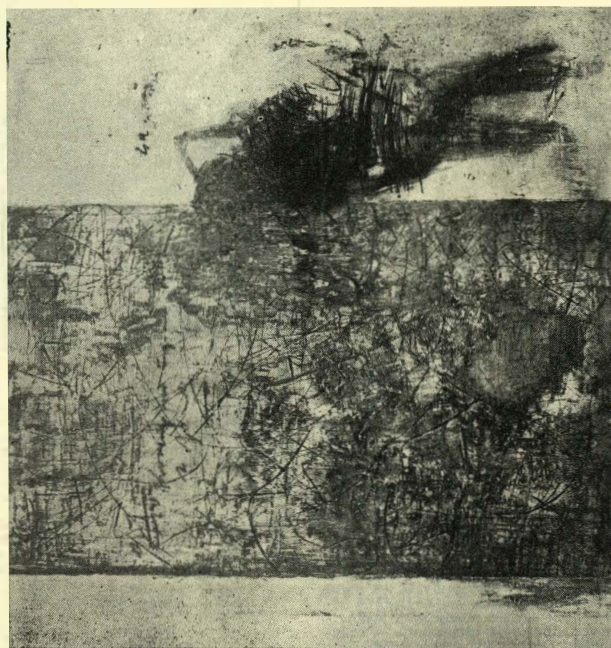
Kako, onda, očekivati od „pametnog čoveka“ koji zna red itakodale, da se posveti rečima, da se nada u reči, da u njima gleda kvintesenciju današnje kroz koje prolazi, teškoća koje saznanje, smisla koji ne saznaje? Kako?

Čovek se vazda vrzma oko početka, na pragu legende. Umetnost se koleba. Danas je umetnost u stanju stalnog povijanja i to je zajednička, možda jedina zajednička odlika svih njenih vidova. Umetnost se ustručava. Iz jedne moderne sonate, sa jednog modernog platna, iz jedne moderne pesme obraća nam se ista, za tolike godine nepromenjena, svetlost kakvu znamo od davnina. Međutim, nama su poznata ondulatorna turneja, svetlosti D. Brolija, Hajzenberga ili Bora, kvantna fizika otcepila je savremenu fiziku od klasične. Naša predstava o svetlosti mora da bude drukčija, naš umetnički doživljaj munjevitog plamena iz naučnih laboratorija drukčiji od onog doživljaja koji su imali Grci gledajući sjaj Egejskog mora, jedan Rembrandt iznad mrtvaca Holandije, jedan porodični Bah, jedan zaneseni Helderlin, jedan Sezan. Svetlost se preobrazila, ali se nije preobrazio njen izraz u umetniku. Novi mit je letenje u kosmos. Ali, zar nije pesnik već davno poleteo u svojim vizijama, zar se već nije našlo tamo gde nauka još nije stigla, gde neće nikada ni stići? Već dugo ima kako su zvezde obični stanovnici umetničkove sobe, dok je nauka tek na putu ka njima. Kolika prednost za umetničko sredstvo! Čovek prvo treba da bude sanjar a zatim sve drugo.

Ne treba tražiti od umetnosti da toli glad, da gasi oganj. Priroda je reči da ona dolazi posle tutnja, razborita za prolomom, sa svoje strane, na svoj način. Od pesme u dolini gde se mržnje sudaraju možemo očekivati samo da umukne.

Umetnost je realnost, nova priroda naspram prirode vezana za osobit trenutak, sadržaj tog osobitog trenutka. Ako li kažemo da umetnički glas ne odjekuje u ma kom slučajno izdvojenom času, času bića, preciziraćemo istovremeno da umetničko prebiva samo pod svojim krovom (kako se danas voli da kaže), odnosno da je umetnost vezana za svoj zavičaj u biću. Do bića je da umetničkom čuva taj zavičaj da bi se ono javljalo, shvatalo, stvaralo.

Umetničko delo zahteva jedno zauzvanje. Slike u depojima, knjige na policama samo su mrtve stvari, nakazne stvari, u takvom položaju bez snage i draži. Potrebnom čoveka za njima potvrđuje se njihova živa suština, počinje njihovo življenje u pravom smislu. Naše li se pred kom koje pokazuje zanimanje, slika se nudi, otkriva, podajući se kao srećna žena. Za taj čas gledanja može se reći da je samosvest slike, saznanje nije same u oku koje gleda. U tom smislu, moguće je govoriti o neposrednom vremenu vida pred slikom, o neposrednom vremenu slike u sebi samoj. Uzeta za po-

ČOVEK, TAJ konačni sanjar

MILAN KOMNENIĆ

IMA TAKVIH KOJI JAKOPETI INSCENIRAJU „ŽIVA UBISTVA“ U CILJU UMETNIČKE UVERLJIVOSTI DA BI POKAZALI, PO CENU SMRTI, SMRT ISTINITO. TO JE „KONKRETNA“ UMETNOST. GORETI DA BI DRVO BUDINO GORELO, DA BI SE TIM GESTOM POKAZALA NADMOC DUHA NAD TELOM, VOLJE NAD MUKOM.

U HIROŠIMI PREŽIVELI BOGALJI OKUPLJAJU SE U POSEBNU MRAČNU SALU DA SLUSAJU BOTOVENA, ŠOPENA, BAHU, POD UTICAJEM MUZIKE ONI SE LAGANO KRAVE, OSLOBAĐAJU MUČNINE, ZABORAVALJAJU SVOJU SUDBINU. ONI SE PREPORAĐAJU U MUZICI.

lice, knjiga se razlistava u rukama, nudi svoje drame i ravnice, ljubavi, poprišta, jesenje venjake, život koji se zario u crna mirujuća slova na bleđunjavim stranicama. Ceo taj opredmećeni napor sačekuje trenutak saživljenosti kada se nudenje prihvata. Čas čitanja je stanje u kome prestajemo da pod prstima osećamo hartiju i verujemo da je davno prošao čas kada smo otvorili knjigu pa sada pratimo u neku vrtu simultano življenja: svog ličnog i novog koje omogućava čitanje. Reči silaze sa stranica, slike napuštaju ramove. Između nas i slike je ram, između nas i knjige su margine i korice. Ali, to nije ono što nas razdvaja. Ono što na duboko razdvaja to je odsustvo volje. Ili, odsustvo želje. Sa delom treba voditi ljubav.

Samo da se pokaže želja: to je ono što delo traži, što ga praktično realizuje.

Sa ustrelašću gledamo ove bregove notnih znakova, gledamo kako se u vrtlozima penju i silaze, pretvaraju u lepeze, jezera, magle. Treba uložiti ne samo napor ruku i veštine — ali pre svega ruku i veštine — nego probuditi u sebi želju da se ide po tim bregovima zvuka, da se iz kadence u kadencu priziva vodopad ili neho pred buru odrađeno u oku zaplašenog stvara. Iz žene-tvorca za klavirnom treba izvući što više zvuka, kao što ona crpe iz klavira. Ostaje nam da iz zvuka izvučemo konture celog jednog sveta, ceo jedan svet. Na našu obnačenu inteligenciju, na našu zamorenu imaginaciju treba da se u crvenkastom polumraku međusobno projektuju vreme, nedaće, strasti, blagodeti, sililo naših lenjosti, čari, radanja, radosti. Zvuci sa klavira jedna su vrsta duha oslobođenog iz bode, duha čija nam egzisten-

cija, uvek strasnije, pobuđuje interes za one amorfne svetove, za suštinu bez ljudskog. Mi koji primamo sa željom, treba istovremeno da uzvraćamo ulivajući zvuku odsutno ljudsko.

Na koji način pisati kad smo svesni da hiljade ljudi umiru od gladi ili kursumu, da postoji jedan Kongo, Vijetnam ili Kašmir? Sve dok postoji... Šta da se kaže u odgovor Sartru na ova pitanja? Pod uslovom da su iskrena, ona gledaštinu jedino govore o Sartru humanisti, što ne pruža odgovor, niti nam objašnjava pisca. Takva pitanja ne stvaraju pisca i od njih pisac retko polazi. (Očigledno je da ni sam Sartar nije mislio na gladne i bedne pišući Puteve slobode i Biće i ništavilo. Igo je dizao glas za Srbiju u plamenu, ali to nije od važnosti za stih u Kontemplacijama).

Literatura se ne može uspešno umeštati u procese koji joj nisu neposredno bliski, čime ne gubi svoj razlog, svoj prvobitni smisao. Jednostavno, ona se istančava u svojoj čistoti.

Poslati jednog pisca u Vijetnam danas? Kojom namerom? Da bi se umetnička reč isprešla masakrima? Zaboga. Pisati to bi znači pomno beležiti događaje koji tek što su se zbili. Svako pisanje u književnom smislu jeste naknadno pisanje. Literatura neće svakako čutati o Vijetnamu, i ne treba. Ali, želi li učestva, tamo bi pisac imao ili da se lati oružja kao svi drugi ili da se povuče sa olovkom i hartijom u sneti-ljive budžake Evrope. Ovako gledana, situacija nije podesna za literaturu. Piščeva svojstva, moći njegove životne akcije, dakle pisanja, pokazuju svu svoju slabost i nesposobnost, uskost i luksuz.

Međutim, odričemo li umetnosti smisao pošto se ona ne prihvata uloge direktnog učesnika u društvenim promenama vremena, podsećamo na trgovčica koji gunda zbog nekorisnosti malog gipsanog Amora na kaminu. Kažemo li za umetnost da je bez smisla jer ne predstavlja snagu koja može da utiče na probleme u jednoj zemlji Azije ili Afrike — dvostruko ćemo pogrešiti. Prvo, narodu treba drugim sredstvima učiniti rešenja mogućim, i drugo, gotovo je sigurno da će taj isti narod u određenom času svog razvoja osetiti potrebu za umetnošću.

U svom razvoju narod dospeva do onog osobitog stepena na kome se umetnost i želja za njom susreću, do onog osobitog trenutka kada se svest pojedinca individualizuje i izdvaja iz haotične egzaltacije kojoj pri svakom oslobođanju duha i akcija podležu. Prask bombi u jednoj zemlji rečito govori da taj narod nije na stupnju kada umetnost može posredovati. Na tlu gde se začeo tao, u Jugoistočnoj Aziji, mogla bi se presaditi i najfinija mladica modernog duha. Kvantna fizika ili pop-art, novi roman ili novi film, dostignuća kibernetike ili konkretne muzike...

Međutim računđijske političke tendencije ne samo što isključuju procvat duha, nego zatiru opšti narodni razvoj. Ide li joj u račun, politika zna da svoje zločine proglašava za milosrđe, osvetu za pravdu, a nacionalnu borbu za bezumlje. Ta rišeljovska prepredenost koja je usađena u imperijalističku politiku i diplomatiju onih koji žele na tuđem ognjištu biti gospodar, nipodaštava i predviđa razložnost, um, misao, tradiciju, istoriju, pa i samu politiku u smislu naučnosti. Politika je vezana za akciju, za razliku od umetnosti koja pribegava kontemplaciji. Azijska mudrost, ta mistična treperava mudrost, mudrost sjaja i zanosa uznakla je pred politikom kao silom časa koja se često, a danas posebno, znala da pokaže kao slepa, inkvizitorska, brutalna.

Kinom rukovodi čovek čije pesme plene, zaista plene. Bio je pesnik. Te pesme Mao Ce Tunga koje se štampaju u milionima primeraka počivaju na nepatvorenoj istosti mudrosti i čari. Vez i preplet istoknjačke imaginacije. A na čemu danas počivaju politička načela Mao Ce Tunga? Bez sumnje ne na toj mudrosti ili možda baš na istoj mudrosti ali upotrebljenoj u druge ciljeve. No, sigurno je jedno: mračna politika ugasila je onu varnicu koja plemeniti biće. Pesme u ovom slučaju svedoče o postepenom rušenju bića usled naglašene volje za moć. U Aziji kratkoj neložičnosti nas susrećemo i ovu istu ruku koja je brala po konfučijevskom vrtu, koja je crpla iz Lao Cea ispisujući stihove o čednosti snežnih predela Mandžurije, ispisuje danas akt kojim se odobrava eksplozija prve kineske bombe, prve atomske bombe Azije. Nesumnjivo je da Veliki Učitelj oseća da nešto nije u redu, da se u njemu nešto raspolutilo, i da ta raselina svedoči o rušenju ličnosti.

Oblici agresivnosti kote se na Istoku među oblicima smirenja, oblici osetnosti među oblicima mudrosti. Kao što korov satire pšenicu tako razumnost duha uzmiče pred slepilom sile. Svaka je sila sila (u to se ne da sumnjati), ali se ona nasilno ne može osmišljavati. Ne traži li načina da se progresivno primenjuje, ona kulminira u sebi sa bezbroj protivitvosti. Mnoge političke tendencije nose opak breme Ajantovog gneva. U prisustvu sile duh se tretira prezirvo, uz punu meru zanemarivanja. Razboritost je gotovo ravna kukavičuku, te po tome mnoge prilike opominju na ishod tvrdoglavih ovnova na uskom brvnaru. Ali, obnovi su obnovi, zar ne.

Mnoge osobine koje su razlikovale Aziju od Zapada danas zapravo i ne postoje. No, iskapani su novi jazovi razlika i mržnje, rasne razlike zamenjene su ideološkim i militarističkim. Ako zapostavimo tradicionalne etničke i kulturne specifičnosti, izbledela je razlika u duhu, u stepenu duhovnog. Isidora Sekulić pre nekoliko godina napisala je jedan čudan tekst u vreme i povodom krize u Suceu. Bio je to tekst „Istok-Zapad, Akcijum zar?“ Zamisljam tu stariju čija se ruka trese nad papirom, koja teretu svojih godina voljno dodaje (vreme joj ga dodaje) veret jedne nesloge, dubokih korena, nesloge kojoj ovo vreme daje nov i uvek ubojit vid. Mada našu staru Isidoru nije ravnodušno ostavilo voljnoopleteno glazanje na medi dva sveta, na brvnaru koje ih vezuje, moglo se zapaziti da taj tekst teži pre estetskom nego moralnom tretmanu, sa lepim tkanjem isidorinskih opservacija od bitke kod Akcijuma ugleđane u dnu Kleopatrinih zenica do razlika u duši Istoka i Zapada. I vazda to pitanje Akcijuma. Zar je neizbežan sudar dva udaljena, dva najdalja suseda, zar se izlazak i zalazak moraju da sukobe u dirmojm tački? Šta to navodi te ljude, te razlikom udaljene duhove da kišidži jedni na druge? Nismo li mi svi jedni

(NASTAVAK NA 12. STRANI)

— Što je moj život?
Zapitao se jedan koralj koji je živio prikovan na dnu mora.

— Što je moj život?
Ponovio je i zadržao svim prepletenim granama svoga tijela silnoga stabla.

Blago su se zaljubljele gipke međuze i Venerina lepeza, ali nitko od stanovnika mora nije shvatio bol u glasu koralja i u njegovu drhtaju na dnu dubina.

Godinama je koralj živio tamo, gradeći široke grmове, sjajne kao jasni suton u proljeće. Deblu mu je postalo tvrdo, koštano, vapnasto i crveno. Crveno od srdžbe jer koralj se osjećao zarobljenim na dnu dubina, mrzio je svoje korijenje što ga je prikovalo, mrzio je svoje biće stabla-životinje i čeznuo je za slobodom.

Ali tko je, što je koralj? To je narod Anthozoa, sitnih polipa, skupljenih zajedno, vezanih jedan uz drugog u ropskom životu, u ropskoj smrti.

Izlučinama svojih tijela koralji grade stablo od vapnenca na kojemu su razapeti: deblu koralja, gnijezdu polipa, grob polipa. I što se polipi više lijepe za vlastite izlučine to ih više umire, to krupnije postaje stablo, stablo mrtvih, stablo koralja. Mrtvi i živi prikovani zajedno, milioni živih i mrtvih bića u jednom koralju.

— Sjajan je, staklenast i lijep!
Govorile su ribe bijeskajući oko koralja. Govorile su to žive ribe, jer mrtve ne mogu govoriti. Jer kad bi mrtve ribice mogle govoriti, ispričale bi o osam ili osam puta osam zubatih ticala i pokretljivih lovaka koraljevih polipa što čekaju da zgrabe male ribe kad im dođu blizu. Ispričale bi da se polipi rastvaraju na najmanji šum, na najmanji tračak sunca, i kao da ocvjetavaju i postaju manje sjajni, manje lijepe: postaju polipi ubice.

„Kod nekih vrsta nalaze se blizu lovaka fine pokretljive niti „acantiae“ s mnogobrojnim žarnim čahuricama-cnidae, koje može životinja izbaciti za obranu ili napadaj. Jetki sok iz tih čahurica može manju životinju lako omamiti, čak i usmrtiti.“

Ali i ubice žedaju za slobodom. Tako je čeznuo i moj koralj. Godine i godine već izvlačio je vapnenc iz morske vode i pretvarao ga u svoje čvrsto stjenovito tijelo, stvarajući oko tijela i u tijelu snažan oklopi; gradeći tako svoju tvrdavu i tamnicu u nagonu za životom.

Jedan je bio taj život koralja. Jer, „kako ove životinje nemaju posebnog izvodnog kanala, to je jedini njihov tjelesni otvor ujedno usni, izmetni i spolni otvor.“

Bila je prekrasna tamnica, međutim, onu koju je koralj gradió. Imala je oblik stabla s deblom i rascvjetanim granama. Ali je ipak bila prokleta tamnica. I koralj je bio unoran.

Na njegovom tijelu, neprestanim pupanjem iz godine u godinu, rastala i razgranala se čitava kamena šuma koraljnih polipa, trepljastih združenih parazita-stražara-robijsa. Bio je star, prastar, fosilni koralj, od pamtljivijeka prikovan za vapneno stijenje.

Prastari koralj, umorni koralj.

Tetracorralla. Hexacorralla. Octocorralla. Antipatharia. Scleroderma. Crvena moruzgva. Crni koralj. Smeđa vlasulja. Crveni koralj. Kameni koralj. Anemonia sulcata. Adamsia palmeta. Sclerophylla Caryophylla, Fungia, Flabella, Cladocora cespitosa, Mussa corymbosa, Favia cavernosa. Alcyonaria. Astrea radians. Madrepora erythraea, Gorgonia verrucosa, Rožnjača bradavičasta, blijeda ručica, prstoliki koralj, crvena orguljača, Tubipora musica, Heliopora caerulea.

stotine imena, tisuće godina ropstva.

— Želim pobjeći! Pobjeći!
Viknuo je koralj jednog dana. I vrisak se ponovio i umnožio kroz žile tijela-debla i postao je glas svih polipa.

— Pobjeći!
U naporu kriku, u umnoženju bola polipi koralja izbacile sitna bijela tjelešca, male linčinke-planule koje se, zahvaćene strujama, izgubile u moru.

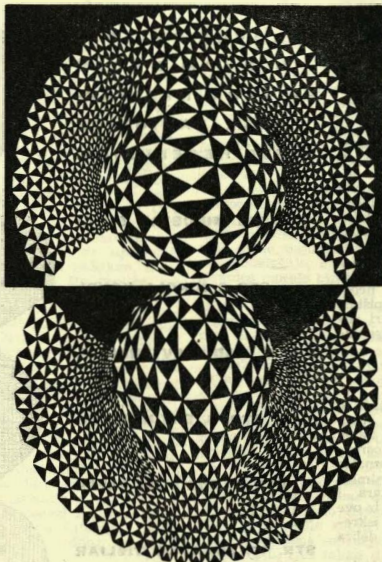
Raspršene linčinke koralja zahvaćile se za hridi i počele dubiti kamen, greben, tražeći put izlaza ispod morskog dna. Ali izlaz nisu našle. Izlaza nema!

I tako su ostale na hridi, počele su izgrađivati izlučima svojih tijela nova stabla, nove grebene i otoke u

giacomo scotti

10-74857479 W

ZAROBLJENI KORALJ

I SLOBODNI KORALJ

čovjek, taj konačni sanjar

(NASTAVAK SA 6. STRANE)

prema drugima pogani komšije kojima je glavna bitka prići drugi kuću, ugasi ti sveću? A tamo gdje je čovjek živio, tamo gdje živi, počinje legenda.

Vratimo se slabunjavom našem piscu. Pisac nije tribun, tačnije pisci tribuni retki su. Bili i jesu. Kod čistog pisca kome je sudbina umjetnosti iznad svega moglo bi se naići na čuđenje prema upravo napisanim redovima, na uzdržljivost. Ima u tome ne malo opravdanog razloga. Ko poznaje literaturu poznaje i njene domene uglavnom. Kome su poznati ti domeni, priznaće da je dosta od katanog u suštini izvan književnog resora. Jeste, svakako. No, ako literatura nije neposredni učesnik događaja ona je jedan od Svedoka čija će svedočenja dati posebnu vrednost događajima. U odnosu na vreme sudbina je literature u svedočenju. Razume se, nije svedočenje jedina i osnovna namena pisanja. Ona pravi vertikalne preseke kroz događaje i pojave. Primamljivo je poređenje duhovne njive ovog današnjeg uznemirenog Istoka po kojoj oru rala boga Aresa, daleko od svakog razuma, sa onim davnim Istokom, u vreme kineske klasike, kada su azijski mudraci svoje znanje sejali po vrlinama Tibeta, na ostrvima, u nizinama reka s obe strane Himalaja. Porediti neko od načela budizma sa spaljivanjem, sa samospaljivanjem budističkog sveštenika —

uz maksimalnu pribranost svesti, sa mirom i usrdnošću — kao protestom na dela koja se čine u Saigonu. To raste drvo Budino, i ovo je Zemlja Budina. Na sajgonskom pločniku čovek poliva sebe benzinom i zapaljuje. Pred kamerama svet-skih televizija čovek postaje luca u kojoj drevna doktrina podrobnio govori. Zgledan u neku prozračnu besmrtnost (amritatwa), on gori uveren da je nepovrediv átmán (duh) koji je jedina „naša svetlost kada su nas sve druge svetlosti napustile“. Na mē so attā. Nije to moja Sebnost (duh). Nekada se ubijalo u Španiji. Na žalost, ne samo nekada i ne samo u Španiji. Ali, za utehu, te zločine po dobrom običaju viđao je mali broj svedoka. Danas dete pred televizijским ekranima pilji u treperavu sliku čoveka koji gori, čoveka koga streljaju. Možda dete i ne shvata sve. Možda ono shvata i više nego sve. Strah iz čednosti za čednost je mera deteta. Viđevši tu sliku, taj prizor ljudske vatre, dete preko noći sazreva preskačući duge godine uzrasta. Svest radi grozničavo i dete nije više u svojoj slobodi sa igračkama, u svetu kraljevića i vile, ono izlazi na pučinu debelog mora odraslih, nemoćno, neupućeno, kao ovca pod nož. Njega zanima pala krv ne viličaja, sudar torpiljarki a ne brodovi od kartona, pesak Ivo Džime u Tihom okeanu ne kantica blata. U tom svetu nesaznatih fantoma sve je pogodno za rađanje budućih frankštajna duha, psi-

holoških nakaza. Malo je uzdrhtalo onih koji su na televiziji gledali dečaka Zorana sa kakvim bizarnim znanjem odgovara na pitanja iz povesti pomorskih bitaka na Pacifiku u drugom svetskom ratu. Jedno izopačenje već je vidljivo, za sada još u blagim konturama. Kakvo zanimanje i kakva strast u težnji da se prouče užasi slepe ljudske mržnje!

Na malom ekranu svesti emituju se plamenovi Perl Harbura, avioni sa kamikazama, rasvetljavanje okeanske vode od topovske duhadi. Šta očekivati? U tim godinama umesto svega što rusovskij pogledi savetuju. Kakav oblik dati legendi?

Obuzet sitnim življenjem, otac tupo odgovara sinu. Tamo na Istoku i Jugu, daleko je to od nas, sine, u Aziji i Africi. Neka čovek gori. Ima takvih koji kao Jakopeti insceniraju „živa ubistva“ u cilju umetničke uverljivosti da bi pokazali, po cenu smrti, smrti istinito. To je „konkretna“ umetnost. Goreti da bi drvo Budino gorelo, da bi se tim gestom pokazala nadmoć duha nad letom, volje nad mukom. Šta zauzvrat nudi Zapad? Tri stanovnika po jednoj mački u Francuskoj? Bljutavu freneziju engleske mladježi? Bazene za kupanje punjene porto vinom, taštička platna slikana namazanom stražnjicom dokolnih lepokij, ljude koje razgrizaju so jalovosti, industrija i brzina? Oduyme gluposti, besnilo kvantiteta? Odvajkada se

glupost točila a razum igrao ulogu nekih usedelih Hoefora, rekli bi skeptici. Pa šta. „Čovek taj konačni sanjar“ kako kaže Breton, ipak veruje i veruje u suptilnu ravnotežu sile i duha. U produžetak i početak legende. Umetnost koja ljušti svakog čoveka i skida mu ljudske lažne moralnosti, javnog reda i bezbrizičnosti, koja ga uvek iznova spasa mrtvila epokalnog životarenja, čini ga čilim i čistim, na početku legende.

IZ SVAKOG MORALA
MENE SU ORALA
LICEMERNA RALA

Umetnost treba da pridrž čoveka u padu. Tada joj se on neće opirati. U Hirošimi preživeli bogalji koji pate od užasnih posledica radijacije, okupljaju se u posebnu mračnu salu da slušaju Betovena, Šopena, Baha. Pod uticajem muzike ovi izolovani bogalji lagano se krave, oslobađaju mučnine, zaboravljaju svoju sudbinu. Oni se preporadaju u muzici. Osuđeni na smrt, oni i dalje zrače slabim plamtikom.

Kao svetlost u noći čovek se pali i gasi. Još se opominjemo te efeske mudrosti, posle toliko noći i toliko svetlosti, između jednog paljenja i jednog gašenja. Treba sve poistovetiti sa nadom.

Milan KOMNENIĆ